

نقش «سبک‌های هویتی» و «راهبردهای مقابله‌ای» در «ولایت‌پذیری» دانشجویان

بهمن اسماعیلی انامق*

دکتر منصور بیرامی**

حجت الاسلام اصغر نقدی***

چکیده

هدف پژوهش تعیین رابطه‌ی سبک‌های هویت و راهبردهای مقابله‌ای با ولایت‌پذیری در جمعیت دانشجویی دانشگاه تبریز بود. جامعه‌ی آماری پژوهش کلیه‌ی دانشجویان کارشناسی مشغول به تحصیل دانشگاه تبریز بودند. نمونه‌ی آماری بر اساس جدول کرجی مورگان (۱۹۷۰) ۳۷۰ نفر به شیوه‌ی نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. آزمودنی‌ها به پرسشنامه‌های سبک‌های هویت بنیون آدامز، راهبردهای مقابله‌ای بلینگز و موس و پرسشنامه‌ی محقق‌ساخته‌ی ولایت‌پذیری پاسخ دادند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون‌های معنی‌داری ضریب همبستگی پیرسون، رگرسیون چندگانه هم‌زمان استفاده شد. تحلیل داده‌ها با ضریب همبستگی پیرسون بیانگر رابطه‌ی منفی معنی‌دار ولایت‌پذیری با سبک هویت آشفته و راهبرد مقابله‌ای هیجان‌مدار و رابطه‌ی مثبت معنی‌دار ولایت‌پذیری با سبک‌های هویت زودرس، دیررس و کسب‌شده و راهبرد مقابله‌ای مساله‌مدار است. رگرسیون هم‌زمان نشان داد که مولفه‌ی روانشناختی به صورت ترکیبی، ولایت‌پذیری را پیش‌بینی می‌کنند. نتیجه‌ی پژوهش نشان داد که ولایت‌پذیری براساس ویژگی‌های روانشناختی دانشجویان متغیر است. دانشجویان ولایت‌پذیر دارای هویت شگل‌گرفته، سبک مقابله‌ی مساله‌مدار با مشکلات زندگی هستند.

واژگان کلیدی: ولایت‌پذیری، سبک‌های هویت، راهبردهای مقابله‌ای

مقدمه

واژه‌های "ولایت" و "ولایت‌پذیری" و مفاهیم آنها در اندیشه اسلامی عموماً و در باور شیعی خصوصاً جایگاه ویژه‌ای دارند. اساسی‌ترین مسأله‌ی دین، مسأله‌ی ولایت است؛ چون ولایت، نشانه و سایه‌ی توحید است. ولایت، یعنی حکومت؛ چیزی است که در جامعه‌ی اسلامی متعلق به خداست و از خدای متعال به پیامبر، و از او به ولی‌ مؤمنین می‌رسد.^۱ اساساً امکان‌پذیر نیست کسی مسلمان بودن را برگزیند اما ولایت و ولایت‌پذیری را انکار کند. ولایت در اسلام انواعی دارد که عمده و مهم‌ترین آنها چهار مورد ذیل است: ۱- ولایتِ الله، ۲- ولایتِ رسول‌الله، ۳- ولایتِ امام، ۴- ولایتِ فقیه واجد شرایط، (رجالی تهرانی، ۱۳۸۳، ص ۸۶). پس ولایت‌فقیه از ولایت‌امام، ولایت‌امام از ولایت‌رسول و ولایت‌رسول از ولایت‌الهی سرچشمه می‌گیرد و به تعبیر دیگر این سه نوع ولایت از ولایتِ الله سرچشمه می‌گیرند (منبع قبلی). ولایت‌پذیری باور به این است که اهل‌بیت از سوی خداوند، بر امت اسلامی حق ریاست و حاکمیت داشته‌اند و دارند و ما وظیفه داریم راه ایشان را ادامه داده، زمینه را برای حکومت امام معصوم یا جانشین و نایب او، یعنی ولی‌فقیه جامع شرایط فراهم سازیم و در راه ایجاد و استمرار نظام ولایت‌فقیه که استمرار ولایت معصومان است بکوشیم (یزدی، ۱۳۸۲). در روایتی از امام محمد باقر(ع) نقل شده آن حضرت در تفسیر آیه شریفه ۲ «بر انجام واجبات صبر کنید و در برابر دشمنان‌تان پایداری کنید و پیوند خود را با امام منتظران مستحکم نمایید». ولایت‌محوری در اندیشه‌ی امام و رهبری بدین معنا است که کلیه برنامه‌ها، سیستم و مجریان و مردم جامعه‌ی اسلامی تحت اشراف و دستورات یا سیره‌ی معصومان باشند و سیاست‌گذاری‌ها با هدف‌گذاری آنان هماهنگ شود و تمام فعالیت‌های خود را با اساس دین یعنی پیامبر و معصومان (ع) پیوند زنند (حاجی صادقی، ۱۳۸۷). نمونه‌ی بارز ولایت‌پذیری حادثه‌ی عاشورا است که مظهر برجسته‌ای از وفای به عهد و در سوی دیگر آن بی‌وفایی و نقض پیمان کوفیان است. شهدای کربلا جان‌بازی در رکاب آن حضرت را وفای به عهد می‌دانستند، عمر و بن‌قرظه خود را در برابر شمشیرها و نیزه‌های دشمن قرار داد تا به امام آسیبی نرسد و آن قدر جراحت

۱. سخنرانی رهبر معظم انقلاب در دیدار با اقشار مختلف مردم (روز بیست‌ونهم ماه مبارک رمضان) ۱۳۷۰/۱/۲۶

۲. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» ۲،

۳. بحارالانوار، جلد ۲، ص ۱۱۱.

برداشت که بی‌تاب شد، آنگاه رو به امام کرد و پرسید ای پسر پیامبر، آیا وفا کردم؟ امام فرمود: آری، تو در بهشت پیش روی منی و زودتر وارد بهشت می‌شوی، سلام مرا به پیامبر برسان (انصاری، ۱۳۸۵). امروز که این همه به اطاعت از ولی امر مسلمین تاکید می‌شود؛ برای خاطر این است که خط امام (ره) در این مملکت سالم بماند. اگر خط امام که همان خط حسین بن علی و علی بن ابی طالب و همان خط نبی گرامی اسلام و خط الله است برای مسلمانان این مملکت و انقلاب اسلامی عزیزمان سالم بماند، یقین می‌دانیم که استکبار جهانی کوچک‌ترین ضربه‌ای را نمی‌تواند بر پیکر انقلاب و این کشور وارد کند. رسول اکرم (ص) امت را سفارش می‌کند به اینکه رابطه‌تان با اهل بیت من، تنگاتنگ و بی‌فاصله باشد. اگر می‌خواهید سالم بمانید، در خط بمانید و مملکت، دین و ایمان‌تان لطمه نینند، باید با اهل بیت رابطه برقرار کنید (تقی ناطقی، ۱۳۷۷).

امروزه پدیده‌ی مخالفت با ارزش‌های اسلامی و به تبعیت آن مخالفت با ولایت یکی از مشکلات اساسی شده است که همواره دغدغه‌هایی را برای حافظان دین و خانواده‌های متدین به وجود آورده و تهدیدی جدی برای نسل جوان محسوب می‌شود. این پدیده‌ی امروز و دیروز نیست، بلکه در طول تاریخ اسلام سابقه‌ای دیرینه دارد و همواره جوامع اسلامی با آن دست به گریبان بوده‌اند.

اکنون این سوال مطرح است که چرا انسانی که ذاتاً در همه شرایط تحت ولایت است، به دلایلی به ولایت‌گریزی روی آورده و به این پدیده‌ی شوم دامن می‌زند و چرا این موضوع در برخی جوانان شیوع و نمود بیشتری یافته است؟ بی‌شک ولایت‌گریزی به عنوان یک پدیده‌ی اجتماعی، به علت ماهیت و ذات خود ولایت نیست، بلکه علت یا علل ولایت‌گریزی را در خارج از قلمرو ولایت و دین باید جستجو کرد. در پژوهش حاضر سعی می‌شود ولایت‌پذیری براساس هویت و راهبردهای مقابله‌ای بررسی شود.

موضوع هویت با ورود به دنیای مدرن و سر برآوردن هویت‌های تازه و خدشه‌دار شدن هویت‌های پیشین مورد توجه اندیشمندان در حوزه‌های مختلف قرار گرفته است. مطابق نظریه‌ی روانی اجتماعی اریکسون (۱۹۶۸، نقل از برزونسکی، ۲۰۰۳) در باره‌ی شخصیت، هویت به مثابه یک چارچوب مرجع عمل می‌کند که فرد به منظور تفسیر تجارب شخصی و گفتگو درباره‌ی معنا، هدف و جهت‌گیری زندگی خود از آن استفاده می‌کند. بیشترین کوشش‌های انجام شده برای نتیجه‌گیری، توسعه و اعتبار تجربی مفهوم هویت خود اریکسون، مربوط به طرح "حالات هویت" است که توسط جیمز ماریسیا

در سال ۱۹۸۰-۱۹۶۶ عنوان شد. مارسیا با انطباق دو معیار بحران و تعهد با سه حوزه عملکرد کلی، یعنی شغل، مسلک و جنسیت افراد، روشی را برای سنجش هویت من پدید آورده است (شهرآرای، ۱۳۸۸). مارسیا براساس دو بعد اکتشاف و تعهد، چهار حالت هویت را تشخیص داد: هویت زودرس^۱، هویت دیررس یا موراتوریوم، هویت کسب شده^۲ و هویت گم‌گشته^۳ (اسکندری و شکرایی، ۱۳۸۳). از نظر مارسیا، وقتی اگر شخص بحرانی را تجربه کرده که منجر به جستجوی بیشتر و تعهد برای یک هویت شده است، هویت کسب شده شکل گرفته است. در این مورد بحران تحمل شده و تعهدات به صورت مستقل شکل داده شده است (بورک و دیگران، ۲۰۰۳). افراد دارای هویت کسب شده در مورد شغل خود به تصمیم قطعی رسیده‌اند. آنها باورهای مذهبی و سیاسی خانواده خود را بررسی کرده و آنچه را که با هویت‌شان هم‌خوان نبوده، کنار گذاشته‌اند (اتکینسون و دیگران، ۱۳۸۱). افرادی که در هویت دیررس یا موراتوریوم قرار دارند، کسانی هستند که نوعی از بحران هویت را تجربه کرده‌اند اما منتهی به هویت و متعهد به آن نشده است. اصطلاح موراتوریوم به معنای "تاخیر یا انتظار" است. برای این افراد یک جستجوی آگاهانه وجود دارد، اما آنها تمام گزینه‌ها را ارزیابی و درک نکرده‌اند، چنین شخصی سعی می‌کند هویت‌های متفاوتی را بیازماید، راه‌های مختلف زندگی را تجربه کند، یا هویت‌های دیگری را که به آنها علاقمند است بررسی کند (بورک و دیگران، ۲۰۰۳). در هویت زودرس فرد بحران هویت را تجربه نکرده است، اما با این وجود برای یک هویت تعهد ایجاد کرده است. این‌گونه افراد، بدون سوال و جستجو، تمایل دارند که نرم‌های سنتی خانوادگی و اجتماعی را ادامه دهند (بورک و دیگران، ۲۰۰۳). گم‌گشتگی یا پراکندگی هویت اصطلاحی است که مارسیا برای مفهوم "سردرگمی هویت" اریکسون به کار می‌برد. افرادی با هویت گم‌گشته نه تعهدی به یک هویت دارند و نه بحران رشد هویتی را تجربه می‌کنند. معمولاً انتظار می‌رود که شخص تا زمان اتمام دوره دانشگاه هر دو بعد را تکمیل کند (بورک و دیگران، ۲۰۰۳).

-
1. Foreclosure identity
 2. Moratorium identity
 3. Achieved identity.
 4. Diffusion identity

بین احساس هویت، تعهد هویت جوانان و مسائل ارزشی و اعتقادی- مذهبی رابطه وجود دارد که بیشتر پژوهش‌های صورت گرفته در ایران (اثنی‌عشران، ۱۳۷۸؛ جوکار و حسین‌چاری، ۱۳۸۰؛ سلطانی‌فر، ۱۳۸۳؛ نجفی، ۱۳۸۲؛ دهشیری، ۱۳۸۴) و دیگر کشورها (مارکاستروم، آدامز هافسترا و داگر^۱، ۱۹۹۴؛ تزوریل^۲، ۱۹۸۴؛ و رهوون و هاتسبوت^۳، ۱۹۹۵؛ هانشرگر، پرات و پنک^۴، ۲۰۰۱؛ لیوراس و بوسما^۵، ۲۰۰۵) این امر را تایید کرده‌اند (نقل از مغاللو، وفایی و شهرآرای، ۱۳۸۸، ص ۳۷۸). به لحاظ اینکه در اکثر پژوهش‌های صورت گرفته رابطه‌ی معنی‌داری بین هویت و نوع هویت جوانان با مسائل مذهبی و اعتقادی وجود دارد، در پژوهش حاضر هدف آن است که رابطه‌ی هویت و نوع هویت جوانان با ارزش اسلامی ولایت‌پذیری بررسی شود.

یکی از شاخص‌های مهم سلامت روانی هر فرد توانایی وی در مهار موقعیت‌های استرس‌زا با استفاده از شیوه‌های موثر و کارآمد می‌باشد (مالکی، ۱۳۸۶). به عبارتی راهبردهای مقابله‌ای را کوشش‌های رفتاری و شناختی تعریف کرده‌اند، باعث مهار کردن، مدارا و کاهش نیازها با خواسته‌های درونی و بیرونی و تعارض میان آنها می‌شود (فرایدنبرگ، ۲۰۰۸). در یک تقسیم‌بندی، راهبردهای مقابله‌ای تحت عنوان مساله‌محور و هیجان‌محور دسته‌بندی می‌شوند. راهبردهای مساله‌محور متمرکز بر مساله و یافتن راه حل‌های احتمالی می‌باشد، اما در راهبردهای هیجان‌محور تمرکز بر هیجان‌ها محور اساسی است (فرایدنبرگ، ۲۰۰۸). زمانی که افراد احساس می‌کنند برای تغییر موقعیت استرس‌زا کاری از دست‌شان بر نمی‌آید بیشتر از رویکرد هیجان‌محور استفاده می‌کنند. اما مقابله به صورت مساله‌محور با هدف کاهش ملزومات موقعیت استرس‌زا صورت می‌گیرد، مردم زمانی از رویکردهای مساله‌محور استفاده می‌کنند که معتقد باشند که منابع یا ملزومات تغییرپذیرند (سارافینو، ۱۳۸۷). مهارت‌های مقابله‌ای به عنوان متغیر پژوهشی در تحقیقات زیادی مورد بررسی قرار گرفته است. نصیرزاده و رسولزاده طباطبایی (۱۳۸۸) در مطالعه‌ای در جمعیت دانشجویی، رابطه‌ی راهبردهای مقابله با استرس را با باورهای مذهبی با پرسشنامه‌های مفهوم خداوند و سبک‌های مقابله مورد

1. Markstrom & Adams & Hofstra & Dougher

2. Tzuril

3. Verhoeven & Hutsebaut

4. Hunsherger & pratt & Pance

5. Vleioras & Bosma

تحقیق قرار داده‌اند، نتایج بیانگر رابطه مثبت بین سبک مقابله‌ی مساله‌مدار با ادراک مفهوم نیک‌خواهی خداوند، لایتناهی بودن او و نیز ادراک ارزشمند بودن خداوند و رابطه‌ی منفی با تصور خداوندی نامربوط، تنبیه‌گر و دور و غیرقابل دسترس بود. بی‌شک عوامل متعددی در بروز ولایت‌گریزی نقش دارند، در این پژوهش سعی می‌شود به گوشه‌ای از علل از بعد روانشناختی و اجتماعی اشاره گردد. مساله اساسی پژوهش، تبیین روانشناختی مسئله‌ی ولایت‌پذیری یا ولایت‌گریزی و تبیین و روشن‌سازی مشخصات روانشناختی جوانان ولایت‌پذیر با ولایت‌گریز است. از آنجا که مسائل ارزشی و دینی افراد جامعه در ارتباط تنگاتنگ با مسائل روانشناختی است و به لحاظ اهمیت و حساسیت موضوع ولایت‌پذیری که تنها راه سعادت و نجات انسان‌ها از ضلالت و گمراهی است و در باره‌ی آسیب‌شناسی ولایت‌پذیری از بعد روانشناختی به صورت پژوهشی تحقیقاتی صورت نگرفته است، این مسئله مطرح می‌شود که آیا ولایت‌پذیری می‌تواند براساس برخی خصوصیات روانشناختی متغیر باشد. هدف کلی پژوهش بررسی ولایت‌پذیری براساس سبک‌های هویت و راهبردهای مقابله‌ای با مشکلات در جمعیت دانشجویی است.

روش شناسی

طرح پژوهشی

این پژوهش از نظر هدف نوعی پژوهش کاربردی است. از نظر میزان کنترل پژوهشگر بر متغیرهای پژوهش از نوع پژوهش‌های غیرآزمایشی است و در واقع با توجه به ماهیت موضوع و اهداف مورد نظر یک پژوهش از نوع همبستگی پیش‌بین و هم‌چنین پس‌رویدادی است که در راستای آن، تغییرات متغیر ملاک (ولایت‌پذیری) براساس تغییرات متغیرهای پیش‌بین (سبک‌های هویتی و راهبردهای مقابله‌ای) پیش‌بینی می‌شود و رابطه‌ی آن‌ها به دست می‌آید.

جامعه‌ی آماری، نمونه و روش نمونه‌گیری

جامعه‌ی آماری این پژوهش کلیه دانشجویان دختر و پسر کارشناسی مشغول به تحصیل دانشگاه تبریز در سال تحصیلی ۹۰-۸۹ بود که بر اساس جدول کرجی، مورگان (۱۹۷۰)، به عنوان واحد تحلیل، ۳۷۰ نفر به شیوه‌ی تصادفی ساده انتخاب شدند و به لحاظ رعایت نسبت جنسیتی ۲۴۰ نفر این جمعیت آماری دختر و ۱۳۰ نفر دیگر پسران بود.

روش اجرای پژوهش

برای انجام پژوهش که انتخاب نمونه به صورت تصادفی ساده بود، جهت انتخاب آزمودنی‌ها به خوابگاه‌های دانشجویی و برخی دانشکده‌های دانشگاه تبریز مراجعه شد، ضمن دادن اطمینان به آزمودنی‌ها، جهت محرمانه ماندن اطلاعات پژوهشی و اعمال برخی ضروریات اخلاقی پژوهش و جلب همکاری و مشارکت آزمودنی‌ها، پرسشنامه‌های گردآوری داده‌ها در اختیار آزمودنی‌ها قرار گرفت و توضیحاتی در مورد شیوه‌ی پاسخ‌دهی به پرسشنامه‌ها داده شد. زمان اجرا هیچ محدودیتی نداشت. برای خنثی کردن اثرات سوگیری جنس، پرسشگر مرد (دست‌یار پژوهشگر) برای آزمودنی‌های مرد و پرسشگر زن، برای آزمودنی‌های زن در نظر گرفته شد. جهت اطمینان آزمودنی‌ها، پرسشنامه‌های پژوهش به نحوی طراحی شده بود که لازم نبود آزمودنی‌های پژوهش نام و نام خانوادگی و برخی مشخصه‌های فردی را بنویسند. بعد از گردآوری پرسشنامه‌ها و نمره‌گذاری و استخراج داده‌ها، داده‌ها جهت انجام تجزیه و تحلیل آماری وارد نرم‌افزار آماری SPSS-۱۶ شد.

روش تجزیه تحلیل داده‌ها

طرح پژوهشی حاضر از نوع تحقیقات توصیفی پیش‌بین است، برای تجزیه تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی استفاده شده است. در بخش توصیفی جهت نشان دادن وضعیت داده‌ها از شاخص‌هایی هم‌چون میانگین و انحراف معیار استفاده شده است.

برای پیدا کردن رابطه‌ی بین متغیرهای مورد مطالعه از روش همبستگی پیرسون و برای پیش‌بینی تغییرات متغیر ملاک از روش رگرسیون چندگانه‌ی هم‌زمان استفاده شده است.

ابزارهای سنجش

۱- آزمون سبک‌های هویت بنیون و آدامز:

به منظور اندازه‌گیری سبک‌های هویت از آزمون هویت آدامز و بنیون (۱۹۸۷) استفاده شده است. این آزمون بر اساس نظریه اریکسون و مارسیا در مورد هویت تدوین شده است و از ۶۴ آیتم تشکیل گردیده است و چهار سبک هویت یعنی هویت آشفته، هویت زودرس، هویت دیررس و هویت کسب شده را می‌سنجد. این پرسشنامه برای سنجش حالات هویت افرادی که در محدوده‌ی سنی ۱۴ الی ۵۶ سال قرار دارند، مناسب می‌باشد. نمره‌گذاری این آزمون به روش لیکرت و پاسخ‌نامه‌ی آن شامل: کاملاً مخالفم، مخالفم، تاحدی مخالفم، تاحدی موافقم، موافقم، کاملاً موافقم می‌باشد که به ترتیب نمرات ۱ تا ۶ به آنها تعلق می‌گیرد. هم‌چنین آدامز و بنیون (۱۹۸۷) پایایی این آزمون را با روش آلفای کرونباخ بین ۰/۶۰ تا ۰/۸۰ و کارلسون (۱۹۸۶)، نقل از آدامز و دیگران، (۱۹۸۹) همسانی درونی آن را بین ۰/۶۶ تا ۰/۸۱ گزارش کرده است. در ایران آفاسلطانی (۱۳۷۸) پایایی این آزمون را با روش تنصیف بین ۰/۶۵ تا ۰/۷۷ و با روش آلفای کرونباخ بین ۰/۷۲ تا ۰/۸۶ گزارش کرده است و شکرکن (نقل از امیدیان، ۱۳۸۱) اعتبار آن را قابل قبول گزارش کرده است.

۲- پرسشنامه شیوه‌های مقابله‌ای:

پرسشنامه‌ی مقابله با استرس در سال ۱۹۸۱ توسط بیلینگز و موس^۲ به منظور اندازه‌گیری شیوه‌های مقابله با استرس طراحی و تدوین شده است. هر آزمودنی به این مقیاس با انتخاب یکی از گزینه‌ها (هیچ‌وقت «۰»، گاهی اوقات «۱»، اغلب اوقات «۲» و همیشه «۳») پاسخ می‌دهد. این مقیاس ۱۹ آیتم دارد. این مقیاس دو مقابله‌ی مساله‌مدار و هیجان‌مدار را اندازه‌گیری می‌کند. دهقانی (۱۳۷۲) ضریب آلفای کرونباخ این پرسشنامه را بالای ۰/۹۰ به دست آورده است و در پژوهش پورشهباز (۱۳۷۴)؛ نقل از ابوالقاسمی، نریمانی، (۱۳۸۴) ضریب پایایی بازآزمایی کل پرسشنامه $r=0/73$ به دست آمده است. دهقانی (۱۳۷۲) ضریب آلفای کرونباخ این پرسشنامه را بالای ۰/۹۰ به دست آورده است.

1. Adams & Bennion

2. Billings & Moos

۳- پرسشنامه ولایت‌پذیری:

برای سنجش ولایت‌پذیری به صورت عملی، قلبی و بیانی، در پژوهش حاضر از پرسشنامه‌ی محقق‌ساخته استفاده شد که در آن ویژگی‌های جمعیت‌شناختی شامل جنس، سن، تحصیل، طبقه‌ی اجتماعی و اقتصادی رعایت شده است. پرسشنامه ولایت‌پذیری دارای ۴۰ سوال است که برای هر سوال به صورت مخالفم، نظری ندارم و موافقم، پاسخ داده می‌شود. دامنه‌ی نمرات آزمودنی‌ها بین ۴۰ تا ۱۲۰ متغیر است. جهت تأمین اعتبار سازه پرسشنامه از نظرات عالمان دینی و روانشناسان کمک گرفته شده است. ضریب پایایی بازآزمایی با فاصله‌ی زمانی سه هفته و دونیم‌سازی به ترتیب ۰/۸۵ و ۰/۷۹ است. ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۶ است. ضریب همبستگی پرسشنامه‌ی ولایت‌پذیری با پرسشنامه نگرش سنج مذهبی براهنی ۰/۷۳ به دست آمده است.

یافته‌های پژوهشی

یافته‌های توصیفی داده‌ها می‌تواند اطلاعات ارزشمندی درباره‌ی نمونه‌های مورد بررسی ارائه نماید. بنابراین در این بخش داده‌های حاصله از نمونه بررسی در قالب آماره‌های مناسب به صورت جداول، خلاصه و دسته‌بندی و توصیف شده است. در این راستا ابتدا متغیرهای پژوهش به صورت کلی در جدول ۱ و بعد به تفکیک جنسیت در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۱: یافته‌های توصیفی پژوهش

متغیرها شاخص آماري	ولایت پذیری	مقابله ی مساله مدار	مقابله هیجان مدار	هویت آشفته	هویت زودرس	هویت دیر رس	هویت کسب شده
میانگین	۱۱۰/۸۹	۲۵/۶۹	۱۰/۶۹	۳۹/۷۴	۵۳/۷۵	۶۴/۵۵	۷۶/۵۵
خطای استاندارد میانگین	۰/۳۶۵	۰/۱۷۵	۰/۱۱۴	۰/۲۸۳	۰/۲۴۸	۰/۲۴۵	۰/۳۲۷
انحراف معیار	۶/۸۳۹	۳/۳۷۳	۲/۱۹۱	۵/۴۳۵	۴/۷۶۸	۴/۷۱۱	۶/۲۸۸
حداقل	۶۶	۱۹	۷	۳۰	۴۱	۵۵	۴۰
حداکثر	۱۲۲	۳۷	۱۷	۶۰	۶۸	۷۹	۹۰

جدول ۲: یافته‌های توصیفی پژوهش براساس جنسیت

جنسیت	ولایت پذیری	مقابله ی مساله مدار	مقابله هیجان مدار	هویت آشفته	هویت زودرس	هویت دیر رس	هویت کسب شده
پسران	میانگین	۱۰۸/۷۷	۲۴/۹۶	۱۰/۱۵	۴۱/۷۷	۵۵/۱۵	۷۶/۳۵
	انحراف معیار	۷/۵۰۶	۲/۷۸۰	۲/۲۲۲	۴/۶۰۱	۴/۳۷۱	۶/۱۰۶
	خطای استاندارد میانگین	۰/۶۵۸	۰/۲۴۴	۰/۱۹۵	۰/۴۰۴	۰/۳۸۳	۰/۵۳۶
دختران	میانگین	۱۱۲/۰۳	۲۶/۰۹	۱۰/۹۸	۳۸/۶۵	۵۲/۹۸	۷۶/۶۶
	انحراف معیار	۶/۱۶۸	۳/۵۹۶	۲/۱۲۲	۵/۵۴۴	۴/۸۰۹	۶/۳۹۴
	خطای استاندارد میانگین	۰/۳۹۸	۰/۲۳۲	۰/۱۳۷	۰/۳۱۰	۰/۳۱۰	۰/۴۱۳

بر اساس مندرجات جدول ۳، سبک هویتی زودرس، دیررس، هویت کسب‌شده و راهبرد مقابله‌ای مساله‌مدار با میزان ولایت‌پذیری دانشجویان رابطه‌ی مثبت معنی‌داری ($P < 0/01$) دارد که بر این اساس دانشجویان دارای سبک هویتی زودرس، دیررس، هویت کسب‌شده و راهبرد مقابله‌ای مساله‌مدار از ولایت‌پذیری بیشتری برخوردار هستند. همچنین سبک هویتی آشفته و راهبرد مقابله‌ای هیجان‌مدار با میزان ولایت‌پذیری دانشجویان رابطه‌ی منفی معنی‌داری ($P < 0/01$) دارد، براین اساس دانشجویان دارای سبک هویتی آشفته و راهبرد مقابله‌ای هیجان‌مدار با مشکلات زندگی، ولایت‌پذیری پایینی دارند.

جدول ۳- ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرهای پژوهش

متغیرها	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
۱ ولایت‌پذیری							
۲ مقابله‌ی مساله‌مدار	**۰/۷۴۲						
۳ مقابله‌ی هیجان‌مدار	**۰/۴۴۱	**۰/۳۹۳	۱				
۴ هویت آشفته	**۰/۷۷۳	**۰/۷۲۸	**۰/۳۳۳	۱			
۵ هویت زودرس	**۰/۳۰۵	**۰/۲۳۷	**۰/۱۷۶	**۰/۲۴۵	۱		
۶ هویت دیررس	**۰/۵۱۸	**۰/۵۵۱	**۰/۲۵۵	**۰/۵۲۳	**۰/۲۹۲	۱	
۷ هویت کسب‌شده	**۰/۷۰۵	**۰/۵۳۹	**۰/۳۹۶	**۰/۵۵۹	**۰/۳۳۱	**۰/۳۵۳	۱

** $P < 0/001$

در این پژوهش نیز برای تحلیل مشارکت جمعی و فردی متغیرهای مستقل (بیگانگی از خود و مولفه‌های آن، راهبردهای مقابله‌ای با استرس، سبک‌های هویتی و نگرش مذهبی) در تغییرات متغیر وابسته (ولایت‌پذیری) و «پیش‌بینی» ولایت‌پذیری، از طریق متغیرهای مستقل پژوهش و تبیین واریانس ولایت‌پذیری از رگرسیون چندمتغیره هم-زمان استفاده شده است که نتایج در جداول ۴ و ۵ آمده است.

جدول ۴، برای آگاهی کلی از نحوه‌ی عملکرد متغیرها در تبیین متغیر ملاک

(ولایت‌پذیری) است. بر اساس خلاصه نتایج مقدار واریانس تبیین‌شده و معناداری مدل، مقدار F و سطح معناداری آن بیانگر اثر معناداری متغیرها در معادله رگرسیون است. در این مرحله اثر رگرسیون $F=182/867$ به دست آمد که در سطح $(P < 0/01)$ و با درجه‌ی آزادی $(6, 363)$ معنی‌دار می‌باشد، لذا می‌توان رگرسیون را انجام داد. ضریب تعیین محاسبه شده بر اساس این ۶ متغیر $0/751$ است، یعنی این ۶ متغیر به صورت با هم ۷۵٪ از واریانس متغیر ولایت‌پذیری را تبیین می‌کنند. حال سهم و معنی‌داری هر یک از متغیرهای پیش‌بین به صورت جداگانه در جدول ۵ مورد بررسی قرار می‌گیرد.

جدول ۴: خلاصه نتایج تحلیل واریانس و معناداری مدل رگرسیون هم‌زمان

مدل	R	R2	R2 تعدیل شده	خطای معیار برآورد SEE	SS	MS	F	Df1	Df2	P
هم‌زمان	0/867	0/751	0/747	3/438	12967/163	2161/194	182/867	6	363	0/000

جدول ۵، خروجی اصلی آزمون تحلیل رگرسیون هم‌زمان است به طوری که ضرایب استاندارد نشده، ضرایب استاندارد شده، خطای معیار، آزمون t و سطح معنی‌داری هر یک از متغیرهای پیش‌بین محاسبه شده است. نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد که متغیرهای هویت کسب‌شده، هویت آشفته، راهبرد مقابله‌ای مساله‌مدار و هیجان‌مدار با استرس‌های زندگی، پیش‌بینی‌کننده‌های معنادار ولایت‌پذیری هستند. قوی‌ترین متغیر پیش‌بین ولایت‌پذیری، هویت آشفته است. میزان بتای متغیر هویت آشفته $(-0/357)$ می‌باشد که این مقدار از ضریب بتا نشان می‌دهد که تغییر یک انحراف معیار در نمره‌ی هویت آشفته موجب $(-0/450)$ انحراف معیار تغییر، در نمره متغیر ملاک (ولایت‌پذیری) می‌شود که این مقدار ضریب تاثیر $(-0/450)$ در مقایسه با ضریب تاثیر، سایر متغیرهای پیش‌بین پژوهش بیشتر است.

جدول ۵: سهم متغیرهای پیش‌بین در تبیین متغیر ملاک (ولایت‌پذیری)

P	t	ضرایب استاندارد شده	ضرایب استاندارد نشده		متغیرهای پیش‌بین	مدل
		Beta	خطای معیار (S.E)	B		
۰/۰۰۰	۵/۸۶۴	۰/۲۴۳	۰/۰۸۴	۰/۴۹۳	مقابله مساله مدار	
۰/۰۰۵	-۲/۸۴۱	-۰/۰۸۳	۰/۰۹۲	-۰/۲۶۰	مقابله هیجان مدار	
۰/۰۰۰	-۸/۷۸۹	-۰/۳۵۷	۰/۰۵۱	-۰/۴۵۰	هویت آشفته	
۰/۳۸۴	۰/۸۷۲	۰/۰۲۵	۰/۰۴۱	۰/۰۳۵	هویت زود رس	
۰/۰۷۱	۱/۸۰۹	۰/۰۵۹	۰/۰۴۷	۰/۰۸۶	هویت دیر رس	
۰/۰۰۰	۹/۱۳۹	۰/۳۱۲	۰/۰۳۷	۰/۳۳۹	هویت کسب شده	

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر بررسی ولایت‌پذیری جمعیت دانشجویی بر اساس مولفه‌های روانشناختی بود، کلیه‌ی متغیرهای پیش‌بین به طور ترکیبی توان پیش‌بینی مناسبی برای تبیین تغییرات متغیر ملاک (ولایت‌پذیری) دارند. طبق یافته‌های توصیفی پژوهش، میانگین ولایت‌پذیری در جمعیت دانشجویی دانشگاه تبریز در سطح بالا است که نشان از ولایت‌پذیری جمعیت دانشجویی دانشگاه تبریز است. نتایج یافته‌های پژوهشی موید آن است که افراد ولایت‌پذیر دارای سبک هویتی شکل‌گرفته و دارای راهبرد مساله‌مدار در مقابله با مشکلات زندگی هستند.

نیاز به احساس رشد، کمال و خودشکوفایی از ویژگی‌های جوانان دارای هویت شکل گرفته است. جوانان تمایل درونی دارند که هرچه را که بالقوه می‌توانند باشند، بشوند. استعدادهای درونی خود را شکوفا نمایند که پیامد آن احساس رشد، بلوغ و سلامت‌روان خواهد بود، هرچند که ممکن است در این مرحله موفقیت چندانی در خودشکوفایی نداشته باشند اما نیاز آن را در خود احساس می‌کنند که به راهبرد کاملی از ظرفیت‌ها و توانایی‌های خود توجه بنمایند، به کمال برسند و هر کاری را به بهترین نحو ممکن انجام دهند (مزلو، ۱۳۶۷). شاید تحقق بخشیدن به ارزش‌ها و آرمان‌های والای مذهبی، سیاسی و اجتماعی و نظایر آن مربوط به ارضای این نیاز باشد و شاید با چنین ارزش‌هایی است که افرادی شهید می‌شوند و همه چیز را فدای آرمان و ارزشی می‌نمایند که آنها را به کمال برساند. افراد دارای هویت کسب‌شده تعهد بالایی نشان می‌دهند، آن‌ها افرادی هستند قوی که به آسانی توان مقابله و رو در رویی با نیروهای مخالف را دارند و می‌توانند به قیمت جان‌شان هم که شده از حقیقت دفاع نمایند و در طول تاریخ دیده‌ایم که همیشه جوانان در این راه پیشقدم بوده‌اند (خدایاری‌فرد، ۱۳۸۷). شکل‌گیری هویت، در نوجوانان و جوانان منجر به ایجاد تعهد نسبت به این باورها و ارزش‌ها و نقش اجتماعی می‌شود این تعهد هویت بر عقاید و نگرش‌ها و پایبندی فرد به ارزش‌های اسلامی از جمله ولایت‌پذیری تاثیرگذار است. تعهد نشانگر قدرت و روشنی معیارها و باورهای مربوط به خود است. در دوره خویشتن‌یابی نوجوان خود را مکلف می‌داند تا به اهداف خاص صادقانه تعهد سپرده و به آنها وفادار بماند. تعهد به هدف‌ها و معیارهای واضح، در نظم بخشی رفتار فرد موثر است. افراد فاقد دیدگاه ثابت و روشن در باره خود و دنیای خود، دنیا را به صورتی که مجموعه پرآشوب و پیش‌بینی نشده می‌پندارند (برزونسکی، ۲۰۰۳). بخش از تعهدات فردی، به تعهد در باره مسائل ارزشی جامعه، مراجع قدرت، مذهب و بافتی که فرد در آن جا زندگی می‌کند برمی‌گردد.

افراد دارای هویت پراکنده (آشفته) دچار تردیدهای دینی هستند و با مذهب و آموزه‌های دینی پدر و مادرشان مخالفت می‌کنند و دارای عدم تعهد هویتی هستند. این گروه توانایی پایینی در نظم‌دهی هیجانی دارند و از پرسش در مورد مسائل شخصی و اجتماعی مانند مذهب پرهیز می‌کنند. هم‌چنین این گروه از راهبردهای ضعیف اسنادی

و شناختی استفاده می‌کنند. آن‌ها به شیوه‌ی عینی استدلال کرده، از حل مساله و برخورد روشنفکرانه و عمیق با مسائل اجتناب می‌کنند و به محافظه‌کاری و برخورد سطحی با مذهب گرایش دارند (برزونسکی، ۱۹۹۰). نتیجه‌ی پراکندگی هویت بی‌تعهدی، توانایی نظم‌دهی هیجانی پایین، استفاده از راهبردهای ضعیف اسنادی و شناختی و استدلال عینی است و همان‌طور که نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد، ولایت‌پذیری در افراد دارای مقابله‌ی هیجان‌محور پایین است.

برزونسکی (۱۹۹۰) با توجه به فضای پسامدرنیسم، سازماندهی منتقدانه‌ی نظام باورها را از تکالیف نوجوانان می‌داند و در تلاش برای مفهوم‌سازی تفاوت‌های فردی سبک‌های پردازش هویت را مطرح می‌کند. به نظر او این سبک‌های هویت، در واقع روش‌های پردازش اطلاعات و رویارویی با مسایل هستند که از بحران‌های هویت ریشه می‌گیرند. هم‌چنین این سبک‌ها به عنوان نوعی شناخت اجتماعی و روش نظریه‌پردازی در نظر گرفته می‌شوند که واقعیت به کمک آن‌ها ادراک و پردازش می‌شود. نوجوانی که درای سبک هویتی آشفته است، دین، باورها و اعتقادات را نیز بر مبنای سبک هویتی خود به صورت آشفته پردازش و تفسیر می‌کند که نتیجه این پردازش و تفسیر، چیزی جز مخالف با ارزش‌های اسلامی و عدم ولایت‌پذیری نیست. رسول اکرم (ص) در این زمینه می‌فرماید: هر که خود را بشناسد، خدای خویش را می‌شناسد^۱. قرآن کریم می‌فرماید: «و هم‌چون کسانی نباشید که خدا را فراموش کردند و خدا نیز آنها را به خود فراموشی گرفتار کرد، آنها فاسقاندند^۲». تشکیل و حفظ اساس قوی از هویت من‌اهمیت فراوانی دارد و عدم وجود آن از نخستین عوامل تعیین‌کننده آسیب‌روانی و ناسازگاری است، نوجوانانی که رفتارهای مشکل‌آفرین از خود نشان می‌دهند، معمولاً وضعیت سردرگمی هویت دارند (خدایاری‌فرد، ۱۳۸۷).

هویت فردی ۷۵ درصد از جوانان ایرانی هنوز در سنین ۲۵ سالگی شکل نگرفته است و به دلیل تاخیر سن استقلال، سردرگمی و بحران هویت در آنان تا پایان دوره جوانی یعنی ۳۰ سالگی ادامه دارد (سند ملی توسعه و ساماندهی امور جوانان، ۱۳۸۳). تاثیر زمینه‌های اجتماعی فرهنگی بر چگونگی شکل‌گیری هویت نوجوانان از سایر

۱. «من عرف نفسه فقد عرف ربه» حارالانوار، جلد ۲، ص ۳۲.

۲. «وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ» الحشر/۱۹.

عوامل بیشتر است، اما کدامین عامل اجتماعی در مرحله‌ی اول باعث شکل‌گیری هویت و تعهد هویتی و یا شکل‌گیری بحران هویتی و عدم پایداری در نوجوان می‌شود؟ درست است که فرهنگ بیگانه، مادی‌گرایی، محصولات غربی، رسانه‌های ماهواره‌ای، غرب‌زدگی، فرهنگ سکولاریسم غربی، تعرض میان لایه‌های اجتماعی، فرقه‌های مذهبی و برخی از خصیصه‌های نوجوانی (هیجانی بودن، تصمیم‌گیری‌های زودرس، شناخت سطحی و ...) و چندین عوامل دیگر از عوامل تاثیرگذار بر بحران هویتی و سردرگمی نوجوانان هستند، اما این عوامل در مرحله‌ی ثانویه تاثیرگذار هستند، در واقع این عوامل شکل دهنده‌ی بحران هویتی نیستند بلکه این عوامل تشدید کننده‌ی بحران هویت هستند. عامل مهم‌تری که در مرحله اول در شکل‌گیری هویت نوجوان نقش دارد، ازدواج و شغل جوان است. به نظر اریکسون هویت مردان با شغل و تعهدات جهان‌بینی و هویت زنان با ازدواج و فرزندپروری است (اریکسون ۱۹۸۸، نقل از آقاجانی و همکاران، ۱۳۸۵). عدم امکان ازدواج و بیکاری، عامل مهم در شکل‌گیری هویت آشفته در نوجوانان هستند. ازدواج راه وصول به آرامش و سعادت را نزدیک می‌کند. قرآن کریم به این اثر مهم اشاره دارد: «و از نشانه‌های او اینکه از نوع خودتان همسرانی برای شما آفرید تا به وسیله آنها آرام گیرید و میانتان دوستی و رحمت نهاد»^۱. دومین زمینه‌ساز فساد، کارهای نابخردانه و بی‌هویتی، بیکاری است. رسول‌گرامی اسلام (ص) فرمودند: «وقتی بنده‌ای در عمل کوتاهی کند، خداوند او را به غم و ناراحتی روحی مبتلا می‌سازد»^۲. فرهنگ بیگانه، تهاجمات فرهنگی، فرقه‌های مذهبی و غیره بیشتر از بعد بحران هویتی جوانان استفاده می‌کنند و جوانان را از دین و ولایت دور می‌کنند. بر اساس نتایج پژوهش حاضر و نظریه‌های هویتی می‌توان مطرح کرد، احساس هویت کردن جوانان در پایداری به ارزش‌های اسلامی و مذهبی از جمله تابع ولایت بودن تاثیرگذار است. چنان‌که نتایج پژوهش مغانلو و همکاران (۱۳۸۸) در ایران مبین این بود که رشد هویتی با دین‌داری رابطه مستقیم دارد، به گونه‌ای که افراد دارای هویت پیشرفته گرایش بیشتری به دین دارند. سایر پژوهش‌های صورت گرفته در داخل (اثنی‌عشران، ۱۳۷۸؛ جوکار و حسین‌چاری، ۱۳۸۰؛ سلطانی‌فر، ۱۳۸۳؛ نجفی، ۱۳۸۲؛

۱. «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ» سوره روم/۲۱.

۲. «إِذَا فَصَّرَ الْعَبْدُ فِي الْعَمَلِ إِبْتِلَاءَهُ اللَّهُ بِأَلْهَمٍ» کنز العمال، ج ۳، ص ۳۲۸، ح ۶۷۸۸.

دهشیری، ۱۳۸۴) و دیگر کشورها (مارک اشتروم، آدامز، هافسترا و داگر، ۱۹۹۴؛ تزوریل، ۱۹۸۴؛ و رهون و هاتسبوت، ۱۹۹۵، هانشرگر، پرات و پنک، ۲۰۰۱؛ لیوراس و بوسما، ۲۰۰۵) رابطه‌ی مثبت هویت شکل‌گرفته و دین‌داری تایید کرده است (نقل از مغاللو، وفایی و شهرآرای، ۱۳۸۸، ص ۳۷۸). پژوهش‌های صورت گرفته در زمینه‌ی دین‌داری و ابعاد هویتی جوانان به نوعی همسو با نتایج پژوهش حاضر است که نتایج پژوهش را تایید می‌کند.

از لحاظ رابطه‌ی ولایت‌پذیری با راهبردهای مقابله‌ای، نتایج پژوهش نصیرزاده و رسولزاده‌ی طباطبایی (۱۳۸۸) به نوعی همسو با نتایج پژوهش حاضر است که بیان‌گر این واقعیت است، شیوه‌ای که یک فرد مذهبی در مورد خداوند و یا در مورد رابطه با خداوند می‌اندیشد ادراک او را از دنیا شکل خواهد داد و رفتارهای فرد را تحت تأثیر قرار می‌دهد که این موضوع به نوبه خود بر تجربیات فرد از زندگی، سبک و شکل زندگی، چگونگی مواجهه با مسائل و مشکلات زندگی و نوع راهبردهای مقابله با مسائل و مشکلات روزمره تأثیر خواهد داشت.

روش‌های مقابله‌ای مناسب به خصوص در دوران حساس نوجوانی که نوجوانان با شرایط بحرانی بیشتر و جدیدتری رو به رو می‌شوند، می‌تواند آنها را در برخورد و حل مشکلات‌شان کمک بسیاری نماید. معمولاً افرادی با سبک هویت سردرگم در مواجهه با تعارضات و تصمیمات فردی از سبک مقابله‌ای هیجان‌محور استفاده می‌کنند که طبق نتایج پژوهش حاضر از ولایت‌پذیری پایینی نسبت به سایر سبک‌های هویتی برخوردارند. افرادی با سبک هویتی آشفته، اهمال‌کار و ناراضی بوده و علاقه‌مند هستند که رفتار آنها از طریق تقاضاها و مشوق‌های محیطی تعیین و کنترل گردد و با سطوح پایین آگاهی از خود، وظیفه‌شناسی و مقاومت شناختی و با سطوح بالایی از راهبردهای تصمیم‌گیری‌های غیرانطباقی و راهبردهای شناختی بد کارکرد رابطه نشان می‌دهند (برزونسکی و کاک، ۲۰۰۰). هم‌چنین در این زمینه استاد شهید مطهری در بیان ویژگی‌های انسان‌های ولایت‌پذیر که از مشخصات شخصیت‌های کامل قرآنی است، پنج ویژگی را چنین مطرح می‌کند: عشق و محبت آتشین به حضرت حق و اولیای خاص او، تعقل و معرفت برتر (علم عالی)، قدرت و توانایی برتر، وحدت در عین کثرت

(تلازم با اجتماع و لوازم آن)، حماسه یا ستیز با ضدارزش‌ها (نصرآبادی، ۱۳۸۷، ص ۷۷).

در تحلیل عاملی که توسط ملازاده و همکاران (۲۰۰۲) در ایران صورت گرفت مشخص گردید، مذهب در گروه راهبردهای مسأله‌مدار قرار می‌گیرد که به نوعی هم‌سو با نتایج پژوهش حاضر است.

حضرت زینب (س)، حضرت زهرا (س)، حضرت خدیجه (س) حضرت عباس (ع)، تمام شهدای اسلام در صحرای کربلا و جانبازان و رزمندگان اسلام در طول تاریخ و هشت سال دفاع مقدس با خودشناسی (هویت یابی) و بصیرت و بینشی (تفکر راهبرد مقابله‌ای مسأله‌مدار) که داشتند، نمونه‌های بارز ولایت‌پذیری بودند.

طبق نتایج پژوهش حاضر و بررسی آیات قرآنی و روایات اسلامی و برخی پژوهش‌هایی که در مورد رابطه‌ی راهبردهای مقابله‌ای با استرس‌های زندگی، سبک‌های هویتی با دین‌داری انجام شده است، مویده این امر است که شخصیت‌های ولایت‌پذیر دارای هویت شکل‌گرفته و راهبردهای مقابله‌ای کارآمد با مشکلات زندگی و مواجهه بدون استرس و نگرانی با انواع گوناگون بحران‌های زندگی‌شان هستند. با توجه به این‌که همه‌ی عوامل پیش‌بینی ولایت‌پذیری در این پژوهش بررسی نشده‌اند، پیشنهاد می‌شود که در این رابطه بررسی‌های متعدد دیگری در مقاطع تحصیلی انجام پذیرد، محدودیت این پژوهش فقدان پیشینه‌ی تجربی بود.

منابع

- آبراهام مازلو (۱۳۶۷). *انگیزش و شخصیت*، ترجمه؛ رضوانی. مشهد، نشر آستان قدس رضوی.
- آقاجانی؛ آبادی، حسین؛ محمدحسین، فرزاد، ولی‌الله؛ شهرآرای، مهرناز (۱۳۸۵). مقایسه سبک‌های هویت دانشجویان دانشگاه‌های شهر تهران براساس جنسیت، وضعیت تاهل و رشته تحصیلی. *مجموعه مقالات سومین سمینار سراسری بهداشت روانی دانشجویان*، تهران.
- آقاسلطان، سوسن (۱۳۷۸). *بررسی رابطه بین هویت و اخلاقیت در میان دانشجویان سال اول دانشگاه تبریز*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.
- ابوالقاسمی، عباس؛ نریمانی، محمد (۱۳۸۴). *آزمون‌های روانشناختی*، اردبیل، نشر باغ‌رضوان.
- اتکینسون، ریتال، اتکینسون، ریچارد سی، اسمیت، ادوارد ای، بم، داریل ج، و نولن، سوزان نولن (۱۳۸۱). *زمینه روانشناسی هیلگارد* (ترجمه محمدنقی برآهانی و همکاران)، نشر ارجمند.
- اسکندری، حسین و شکرایی، زهرا (۱۳۸۳). *بررسی و مقایسه پایگاه‌های هویت در میان دختران و پسران دانشجویان. مطالعات زنان*، ۵، صص ۸۷-۱۱۰.
- امیدیان، مرتضی؛ شکرکن، حسین (۱۳۸۱). *بررسی حالت‌های هویت در ابعاد اعتقادی و روابط بین‌فردی و حوزه‌های فرعی این ابعاد در دانشجویان پسر دانشگاه شهید چمران اهواز*، ویژه‌نامه مجله دانشگاه علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه فردوسی.
- انصاری، علیرضا (۱۳۸۵). *کارکرد تربیتی اعتقاد به مهدویت در عصر حاضر*، نشر دبیرخانه‌ی دائمی اجلاس حضرت مهدی (ع). چاپ اول.
- حاجی صادقی، عبدالله (۱۳۸۷). *ولایت و ولایت‌مداری از دیدگاه امام و رهبری*، نشریه‌ی حصون، پژوهشکده‌ی تحقیقات اسلامی، شماره‌ی ۱۵.
- خدایاری‌فرد، محمد (۱۳۸۷). *مسائل نوجوانان و جوانان*، تهران، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، چاپ دهم.
- دهقانی، ناصر (۱۳۷۲). *بررسی ارتباط استرس و حمایت اجتماعی با سلامت روانی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد- واحد رودهن.

رجالی تهرانی، علیرضا (۱۳۸۳)؛ *ولایت فقیه در عصر غیبت*، تهران، انتشارات نبوغ، چاپ دوم. سارافینو، ادوارد (۱۳۸۷). *روانشناسی سلامت*. ترجمه دکتر فروغ شفیعی و همکاران، تهران، انتشارات رشد.

سند ملی توسعه و سامان‌دهی امور جوانان. *برنامه‌ی ارتقای هویت دینی و ملی جوانان در قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران*. مصوب بیست و دومین جلسه‌ی شورای عالی جوانان کشور. اسفند ۱۳۸۳.

علاء‌الدین علی‌بن‌حسام (۹۷۵م). *کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال*، جلد ۳. بیروت، نشر مؤسسه الرساله.

مالکی، کفایت (۱۳۸۶). *بررسی رابطه‌ی بین معنی زندگی و راهبردهای مقابله‌ای با احساس شادکامی در بین دانشجویان دانشگاه تبریز*، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد دانشکده‌ی علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه تبریز.

مجلسی، محمدباقر (۱۴۳۰). *بحار الانوار*، جلد ۲، ۱۰۲، انتشارات کتابخانه‌ی علامه مجلسی. مصباح‌یزدی، محمدتقی (۱۳۸۲). *آفتاب ولایت*، قم، انتشارات موسسه‌ی آموزشی و پژوهشی امام خمینی.

مغانلو، مهناز؛ آگیلار وفایی، مریم؛ شهر آرای، مهرناز (۱۳۸۸)؛ *رابطه‌ی سبک‌های هویت و دینداری در دانشجویان*. *مجله‌ی روان‌پزشکی و روان‌شناسی بالینی ایران (اندیشه و رفتار)* (۴)، پیاپی ۵۹، ۳۷۷-۳۸۷.

ناطق، محمدتقی (۱۳۷۷). *در پرتو ولایت*. تهران، نشر سایه، چاپ اول. نصرآبادی، علی باقی (۱۳۸۷). *ولایت و ولایت‌مداری از دیدگاه شهید مطهری*، پژوهشکده‌ی تحقیقات اسلامی، نشریه حصون، شماره ۱۵.

نصیرزاده، راضیه؛ رسول‌زاده‌ی طباطبایی، کاظم (۱۳۸۸). *بررسی رابطه‌ی باورهای مذهبی با راهبردهای مقابله با تنیدگی در دانشجویان*. *افق دانش، فصلنامه‌ی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی گناباد*، دوره‌ی ۱۵، شماره ۲.

Berzonsky, M. D. (2003). The structure of identity: Commentary on Jane Kroger's view of identity status transition. *An International Journal of Theory and Research*, 3, 231-245.

Berzonsky, M. D. (1990). Self-construction over the lifespan: A process perspective

- on identity formation *Advances in Personal Construct Psychology*, 1, 155-186.
- Berzonsky, M. D., & Kuk, L. (2000). Identity status and identity processing style, and the transition to university. *Journal of Adolescent Research*, 15(1), 81-98.
- Burk, P.J., Owens, T.J., Serpe, R. & Thoits, P.A. (2003). *Advances in Identity Theory and Research*. NY: Spriger.
- Frydenberg, E. (2008). *Adolescent coping, Advances in Theory, Research and Practice*. New York: Psychology Press.
- Mollazadehl J, Mansour M, Ejei J, Kiamanesh AR. (2002). coping styles and marital adjustment in martyr bairns. *Journal of psychology*. 6(3): 255-277 (Persian).

